

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Олександр Забарний

●

ДО ЦІЛЮЩИХ ДЖЕРЕЛ ТВОРЧОСТІ

На півночі України, по обидва береги тихоплинної красуні Десни, розкрилатилась уславлена віками Чернігівська земля, перлина українського Полісся. Полісся — слово навдивовижу містке, воно увібрало в себе праслов'янські корені поля та лісу і надзвичайно точно означає цей край. Чернігівщина багата на розлогі колгоспні поля, на предковичні буйночубі ліси, багата своїми хлібами, нафтою, цукром та льонами, але найбільше її багатство — це напрочуд працьовиті і талановиті люди. Саме вони стали окрасою цього древнього і одвічно юного краю. Виколисані кронами лісів, гаїв, садків, скупані в росах отав та водах Дніпра, Десни, Убіді, Сейму, Удаю, Снову, Остра та ще в сотні малих річок і озер, опромінені золотом сонця та достиглих хлібів, полісяни серцем вкорінилися в оцей чарівно-неповторний край.

Краса землі і люди... Саме це хвилювало і надихало на творчість впродовж багатьох століть майстрів пера та пензля, музик і будівничих. І прославилася ця земля у «Слові о полку Ігоревім», у зболено-чарівних рядках творів Олександра Довженка і Павла Тичини, у думках Остапа Вересая, у музиці Левка Ревуцького, у піснях Григорія Вірьовки, у картинах Миколи Касперовича та Сергія Шишка, у золотоверхому сьайві Спаського і Борисоглібського соборів, у дзвонах Спасо-Преображенського, Троїцько-Ільїнського та Густинського монастирів.

Краса землі народжує красу душі. Тож і не дивно, що багата Чернігівщина на таланти. Близько ста тридцяти письменників, наших земляків, шукали і продовжують шукати свої стежки на терені української літератури. Ще кілька десятків літераторів, приїхавши на Чернігівщину, зачарувавшись красою краю, назавжди пов'язали з ним своє життя.

Літературні традиції Чернігівщини сягають своїм корінням у сиву давнину. Аж до перших писемних згадок про уславлений край: літописів «Повість временних літ» та Іпатівського літопису, а також літературних пам'яток «Життя і ходіння Даниїла» і «Слово о полку Ігоревім». Культура Чернігівського князівства відзначалася різноманітністю, багатством і високим рівнем. В основі її розвитку лежала писемність. Чернігів був одним із центрів переписування книг. Тут уже в X ст. виникли школи, бібліотеки. Високого рівня досягло будівництво храмів. Серед унікальних творінь людського генія — П'ятницька та Катеринівська церкви у Чернігові, Спасо-Преображенський собор у Новгороді-Сіверському, Покровська церква у Ніжині, собор Різдва Богородиці у Козельці. Велика кількість храмів, монастирів, духовних навчальних закладів та друкарень сприяла тому, що у XVI—XVII століттях Чер-

нігівщина стала одним з найбільших культурницьких центрів України. Полісся було колискою багатьох творів давньої літератури.

У Придеснянському краї народилися відомі письменники — церковні діячі І. Максимович, С. Яворський, Р. Ракушка-Романовський (Ніжин), Я. Горленко (Йосаф), Я. Маркович (Прилуки), А. Стаховський (Ріпки). Тут жили і працювали відомі Європі проповідники, церковні діячі та літератори: Кирило Транквіліон-Ставровицький (Чернігів), Захарій Копистенський (Густинський монастир поблизу Прилук), Антоній Радивиловський, Олександр Бучинський-Аскольд (Новгород-Сіверський), Іоанікій Галятовський (Чернігів), Лазар Баранович (Новгород-Сіверський, Чернігів), Дмитро Туптало (Густинський монастир, монастир у с. Максаках поблизу Мени, Чернігів), Ігнатій Максимович, Іван Величковський, Лавреній Крщонович, Леонтій Боблинський, Іполіт Вишенський, Іван Орновський, Климентій Зінов'їв, Василь Лашевський (Чернігів).

У XVII столітті Чернігівська земля дала життя Георгію Кониському — письменнику, ректору Київської духовної академії (Ніжин); Антону Антонському-Прокоповичу — письменнику, ректору Московського університету; Павлу Білецькому-Носенку — письменнику-педагогу (обидва з Прилук). Цим краєм мандрували, оспівуючи, його, український філософ і поет Григорій Сковорода, російський вчений і поет Михайло Ломоносов.

Розквіт культури на Україні у першій половині XIX століття сприяв тому, що у краї інтенсивно розвивалася мережа навчальних закладів. На цей час у Чернігівщині налічувалось 128 парафіяльних шкіл, 10 середніх, кілька приватних пансіонів, єдина на той час у Російській імперії школа бджільництва.

4 вересня 1820 року у Ніжині була відкрита Гімназія вищих наук, яка з перших років свого існування стала помітним культурним центром Лівобережжя України. Ніжинська гімназія займала проміжне становище між університетами та губернськими гімназіями, давала енциклопедичну освіту, користувалася особливими правами та привілеями. Викладання в навчальному закладі здійснювали відомі в Україні вчені. При гімназії був створений струнний оркестр, Ніжинської гімназії вищих наук театр, видавалися рукописні журнали. То ж не дивно, що епіцентр літературного життя губернії перемістився до Ніжина. Серед випускників гімназії відомі українські та російські письменники М. В. Гоголь, Н. В. Кукольник, Є. П. Гребінка, наші земляки В. М. Забіла, Я. П. де Бальмен, художник А. М. Мокрицький.

Згодом Гімназія вищих наук була реформована у фізико-математичний ліцей, а потім у юридичний. Проте перепрофілювання закладу не вплинуло на його мистецьке життя і літературні традиції. Серед випускників навчального закладу відомі літературознавці, етнографи, письменники М. В. Гербель, О. С. Афанасьєв-Чужбинський, брати Семеновські, Л. І. Глібов, білоруський поет Ф. К. Богусевич.

Осередком культури на півночі Чернігівщини стала Новгород-Сіверська гімназія — один з найстаріших навчальних закладів України. Заснована вона у 1804 році на базі Головного народного училища, відкритого ще у 1789 році. Серед випускників гімназії перший ректор Київського університету, історик, фольклорист і письменник М. О. Максимович; уродженець містечка Воронеж, яке тоді належало до Чернігівської губернії, історик і письменник П. О. Куліш; вчений і письменник, наш земляк, А. П. Заболоцький-Десятовський; основоположник вітчизняної педагогіки і народної школи К. Д. Ушинський; письменник Я. І. Костецький; літературознавець, перший біограф Т. Шевченка М. І. Чалий.

Чернігівська земля викохала для української літератури XIX століття письменників О. М. Бодянського з Варвинщини, Ганну Барвінок (О. М. Білозерську-Куліш), Л. Яновську з Борзнянщини, О. П. Стороженка, М. І. Стороженка, С. В. Васильченка з Ічнянщини, П. С. Кузьменка з Коропщини, С. Д. Носа та В. П. Горленка з Талалаївки, О. В. Шишацького з Козелеччини, О. Я. Кониського з Ніжинщини. У с. Погорільцях народився і тривалий час жив російський письменник О. О. Петровський (Погорільський), на х. Рогізки письменник Данило Мороз (Д. Костянтинович).

Рідною стала поліська земля для багатьох діячів української культури XIX століття, які жили і працювали на Чернігівщині, черпаючи з її краси своє натхнення, примножуючи свій талант, створюючи свої кращі твори. Серед них українські письменники Марко Вовчок, Опанас Маркович, Леонід Глібов, Панас Мирний, Анатолій Свидницький, Михайло Коцюбинський, Володимир Самійленко, Борис Грінченко, Микола Костомаров; російські письменники Олексій Толстой та Гліб Успенський, польський прозаїк Мстислав Чайковський, художники Микола Ге та Михайло Врубель.

У 1817 та 1836—40 р.р. у с. Переволочній Прилуцького повіту у маєтку своїх родичів перебував відомий російський поет Михайло Лермонтов. У Чернігові пройшли дитячі роки англійського прозаїка Джозефа Конарда.

У цей період Чернігівщина стає добре відомим культурницьким центром не лише на Україні, але і у всій Російській імперії. Її відвідують відомі письменники Д. І. Фонвізін, О. С. Пушкін, О. С. Грибоедов, Адам Міцкевич, брати Жемчужникови, Л. М. Толстой.

Рідною і коханою стала поліська земля для Тараса Григоровича Шевченка. Щоразу приїжджаючи на Україну, він відвідував Чернігівщину. Закоханий у цей край, Кобзар створив тут багато своїх творів, як літературних, так і живописних. Мав багато друзів. Гостював у В. М. Забіли на хуторі Кукуріківщина поблизу Борзни; відвідував у Линовиці Якова де Бальмена, якому присвятив згодом свій неперевершений «Кавказ»; банкетував на весіллі Пантелеймона Куліша та Ганни Барвінок у Оленівці; слухав кобзарські пісні у Сокиринцях, коли гостював у Григорія Галагана, якому подарував з дарчим написом поему «Тризна»; милувався красвидами чарівної Качанівки, яку неодноразово відвідував, гостюючи у Г. С. Тарновського. Близько двадцяти п'яти населених пунктів у області зберігають нині ті місця, які відвідував Кобзар. Багато наших земляків стали прототипами героїв його повістей «Музикант», «Художник», «Прогулка с удовольствием и не без морали». З поліської землі полетіли у світ його численні думи-вірші, тут намальовано кілька десятків малюнків, декілька картин.

На півдні губернії справжнім осередком культури стала Качанівка. Збудований у 70-х роках XVIII століття генерал-губернатором Малоросії П. О. Рум'янцевим-Задунайським маєток знавав кілька перебудов, двічі змінив господаря, аж поки у 1824 році не перейшов у власність родини Тарновських.

Випускник Ніжинського юридичного ліцею В. В. Тарновський (молодший) був на Україні відомим громадським і культурницьким діячем, збирачем української старожитності, власником унікальної колекції художніх творів, творів живопису, рукописів, речей побуту тощо. Він зумів перетворити Качанівку не лише в перлину української барокової архітектури, але й в місце спілкування видатних людей того часу.

У Качанівці неодноразово бував М. В. Гоголь, тут вперше була прочитана його комедія «Одруження». Влітку 1838 року в маєтку від-

почивав відомий світові композитор М. І. Глінка. Тут відбулися його зустрічі з етнографом М. А. Маркевичем, художником В. І. Штернбергом, поетом В. М. Забілою, на слова якого написав романси «Гуде вітер вельми в полі» та «Не щебечи, соловейку», зустрівся з українським співаком та композитором С. С. Гулаком-Артемівським. У виконанні невеличкого кріпацького оркестру вперше тоді прозвучали увертюра і перші частини майбутньої опери «Руслан і Людмила».

У 1843 році, на запрошення Г. С. Тарновського, до Качанівки приїздить Тарас Шевченко. Привозить свою картину «Катерина», яку Тарновські дають згоду купити. Кобзар часто згадує Качанівку у своїх листах, а Тарновський стає прообразом одного з героїв повісті «Музикант». В. В. Тарновський зібрав велику колекцію речей, рукописів та документів, пов'язаних із життям і творчістю Тараса Шевченка.

У серпні-вересні 1854 року у маєтку Тарновських жили О. В. Маркович та його дружина, письменниця Марко Вовчок.

Влітку 1880 р. до Качанівки приїздить художник І. Ю. Репін зі своїм учнем В. О. Серовим. Велика колекція українських старожитностей, можливість замальовок народних типів, та й сам володар садиби з характерною зовнішністю, дали можливість видатному художнику зібрати підготовчий матеріал для майбутньої картини «Запорожці пишуть листа турецькому султану». Тут були намальовані «Вечорниці» та інші картини.

До Качанівки часто приїздили український історик, етнограф, письменник Д. І. Яворницький, композитор М. В. Лисенко та інші діячі української культури. Багата колекція Тарновських стала згодом основою експозицій багатьох музеїв України.

На кінець XIX століття центром літературного життя краю знову стає Чернігів. Тут проживають відомі українські письменники М. М. Коцюбинський, В. І. Самійленко, Б. Д. Грінченко, М. А. Вербицький, М. К. Вороний. Навколо їх групується талановита молодь: Павло Тичина, Василь Елланський, Іван Цитович, Аркадій Казка та інші.

Помітний внесок у розвиток літературного процесу на Чернігівщині в кінці XIX — початку XX століття зробив Михайло Михайлович Коцюбинський. Переїхавши з родиною до Чернігова у 1897 році, він активно включився у літературно-мистецьке та громадське життя краю. У 1898 році він редагує «Земский сборник». У 1899-му брав активну участь у впорядкуванні альманаху «Хвиля за хвилею», виданого у Чернігові Борисом Грінченком. У 1906 році М. М. Коцюбинський був обраний головою чернігівської «Просвіти».

У місті над Десною письменник написав свої кращі твори: «Відьма» (1898), «В путях шайтана» (1899), «По-людському» (1900), «Дорогою ціною», «Лялечка» (1901), «На камені», «Цвіт яблуні» (1902), «З глибини» (1903), «Fata morgana» (1903—10), «Сміх», «Він іде» (1906), «Intermezzo» (1908), «Тіні забутих предків» (1911) та інші.

У будинку Коцюбинського щопонеділка збиралася демократична українська інтелігенція (ці літературні вечори завдяки поезії Павла Тичини «На суботах Коцюбинського» більше відомі як літературні «суботи»). Їх відвідували письменники Б. Д. Грінченко з дружиною Марією Миколаївною (псевдонім М. Загірня, М. Чайченко), В. І. Самійленко, М. Ф. Чернявський, Г. О. Коваленко, М. К. Вороний, І. О. Вороньківський, письменник і художник М. І. Жук. У будинку грав на роялі український композитор М. В. Лисенко. Велику увагу приділяв «великий сонцепоклонник» вихованню обдарованої молоді. Відкривши для української літератури Павла Тичину, благословивши його на нелегкий письменницький хліб, він немовби передав у спадок молодому

покоління літераторів оту величезну любов до України і її людей, яку пронесли через своє життя письменники ХІХ століття, прийнявши її з дум і серця великого Кобзаря. Разом з Павлом Тичиною літературні вечори почали відвідувати юні Василь Елланський (Блакитний), Олександр Соколовський, Григорій Верьовка, Іван Цитович, Аркадій Казка. Зароджувалась нова генерація українського письменства.

Значний внесок у розвиток літературно-мистецького життя краю зробив Борис Дмитрович Грінченко. Оселившись у Чернігові у 1881 році, він три роки вчителював, очолював роботу по впорядкуванню колекції українських старожитностей В. В. Тарновського, створенню історичного музею, збирав і публікував етнографічні матеріали. Потім доля повела його іншими шляхами. Повернувся до Чернігова у 1894 році і заснував у місті власне видавництво. За 8 років перебування Грінченка у Чернігові було видано 50 книг тиражем понад 200 тисяч примірників, серед них — твори Т. Шевченка, П. Грабовського, Ю. Федьковича, переклади з Г. Гейне, Ф. Шіллера, В. Гюго. У Чернігові письменником були написані п'єси «Нахмарило» (1895—98 р.р.), «Степовий гість», «Серед бурі» (1897), повісті «Серед темної ночі» (1900), «Під тихими вербами» (1901), впорядкована і видана збірка народних дум «Думи кобзарські» (1897).

У 1879 році у містечку Ічня народився відомий український письменник Степан Васильченко (справжнє прізвище С. В. Панасенко). Тут пройшли дитячі роки, роки навчання у початковій школі. У 1895 році стежина від батьківської оселі повела письменника у далекі світи. Повернувся до Ічні лише у 1908 році. У рідному краї створив кращі свої твори «Волошки», «На чужині», «У панів», «Мужицька арихметика» та інші. З 1910 року і до останніх днів життя письменника було пов'язане з Києвом, але за найменшої можливості він приїздив на батьківщину, а описи її чарівних краєвидів можна знайти практично у всіх подальших творах письменника.

З Ніжинським історико-філологічним інститутом пов'язана короткочасна доля українського письменника Олексія Плюща, який народився в Оленівці неподалік Борзни у 1887 році. Жив з батьками у Варшаві, де закінчив гімназію, майже щорічно приїздив до рідного села. Писати почав рано. У 16 років переклав «Слово о полку Ігоревім» українською мовою. У 1906 році став студентом Ніжинського історико-філологічного інституту. Написав повість «Великий в малім та малий у великім», драму «Смерть поета», чимало поезій. Помер у 1907 році.

У останнє десятиріччя ХІХ століття Чернігівська земля дала Україні низку надзвичайно самобутніх і талановитих письменників, творче обдарування яких розкрилося у повній мірі вже у ХХ столітті. Серед них: поет Павло Тичина з Пісок, що поблизу Бобровиці, прозаїк, кінодраматург Олександр Довженко з Сосниці, поет Григорій Чупринка з с. Гоголів, що неподалік Остра, драматург Іван Кочерга з Носівки, поет Василь Елланський з села Козел, що поблизу Чернігова, драматург Софія Левітіна з Новгорода-Сіверського та інші.

На розвиток літературно-мистецького життя Чернігівщини початку ХХ століття не могли не вплинути ті соціально-політичні зміни, які сталися у житті суспільства. Незадовго перед 1917-м роком пішли з життя Б. Д. Грінченко, М. М. Коцюбинський, виїзять з Чернігова М. К. Вороний, П. Г. Тичина, І. А. Кочерга, В. М. Елланський. Нова література творилася переважно молодими письменниками, митцями, покликаними часом.

Літературний процес початку ХХ століття в Україні позначений тим, що в художніх творах зникла етнографічна обмеженість, перевага сільської тематики, фольклорність мови і засобів зображення. В ук-

раїнську літературу ввійшли нові стилі і напрями, вона перестала бути провінційним відгуком літератури російської.

Нова доба заговорила спершу вустами своїх поетів. Вони чутливо вслухалися в «музику революції», хоч й по-різному сприймали та оцінювали навколишню дійсність, сповідували відмінні творчі принципи, дотримувалися несхожих стильових напрямів. Різною була політична орієнтація і у наших земляків, письменників Чернігівщини. На ґрунті народництва продовжує розвиватися проза Любові Яновської та Миколи Чернявського; ліберально-демократичним шляхом з орієнтацією на Європу йде Петро Савицький, який невдовзі по тому емігрує за кордон; лідером партії українських лівих есерів стає Василь Блакитний; у боротьбі за встановлення Радянської влади гине дев'ятнадцятирічний поет Василь Чумак з Ічні; знаходиться у пошуку активної громадської позиції, яка згодом приведе його до напівщирості, Павло Тичина.

Мистецький процес 20-их років визначався наявністю різноспрямованих ідейно-естетичних тенденцій, а відтак і численних літературних угруповань. Покликане до буття новими суспільними умовами літературне життя Чернігівщини мало виразно національне обличчя, широкий ідейно-тематичний, морально-психологічний діапазон.

Літературно-мистецька палітра Чернігівщини поповнюється новими іменами. Серед них: Марко Вороний, Данило Соколов, Микола Ятко, Олексій Полторацький з Чернігова, Володимир Кузьмич з Бахмача, Анатолій Олійник з Борзни, Василь Басок з Солов'івки, що неподалік Чернігова, Григорій Саченко з Хаєнок, що на Ічнянщині, Іван Савич з с. Савенків поблизу Корюківки, Микола Скуба з с. Горбового, Олександр Ведміцький з Прилук, Михайло Івченко з Срібнянщини, Борис Коваленко з Хотуничів, що неподалік від Щорса, Олекса Десняк з с. Бондарівки, що поблизу Сосниці.

Закінчення громадянської війни, зруйнування традиційного побуту, утвердження нових взаємин у суспільстві — все це виступало багатим матеріалом для літератури та її молодих творців.

У середині 20-х років у різних регіонах Чернігівщини створюються філії літературних організацій. У Чернігові діє філія «Гарту». У Прилуках створено філію спілки селянських письменників України «Плуг». Видавалася літературна сторінка «Перша борозна», де друкували свої твори Олександр Ведміцький, Василь Станко, Євген Хоменко, Дмитро Гордієнко, Григорій Плискунівський. Активно діє ніжинська філія «Плуга». В ній беруть активну участь і друкують свої твори у газеті «Нове село» П. Яценко, В. Квітницький, С. Голінко, Я. Соловей, П. Палений, І. Горбань, С. Яровий, Б. Калиновський, М. Олешко, С. Кардиналовський, І. Мостовий.

Але в 30-их роках настає інша історична смуга. Одним із важливих наслідків реорганізації літературних структур стало пряме підпорядкування української письменницької Спілки Всесоюзній. Організаційний рівень уніфікації був підкріплений «методологічним»: формуванням і дерективним впровадженням єдиного для всіх митців «методу соціалістичного реалізму». Цей принцип фактично, попри всі декларації свободи творчості й заклики писати правду, означав певну ідеологізовану схематизацію життя й «колонізацію» художнього бачення.

Нова структурна перебудова літературних організацій значною мірою обмежила творчу самостійність письменників, що в свою чергу призвело до нової хвилі еміграції. До Канади виїздить наш земляк із Ічнянщини, випускник Прилуцької учительської семінарії, поет Іван Кмета. Здобувши загальну і теологічну освіту в університеті Лос-Анжелеса, він захищає докторську дисертацію. Літературну діяльність

Іван Кмета-Ічнянський розпочав у 1919 році. У його доробку десять книг. Остання, «Хвилі блакиті», вийшла 1990 року у Нью-Джерсі. Закінчує він її поемою-пророцтвом «Рік 2000-ий». Письменник і нині живе у США.

На початку 30-х років до Чернігова приїздить цікавий, самобутній поет Андрій Михайлюк. У його доробку — щойно видана поетична збірка «Вірші». Молодий працівник газети «Більшовик» відзначався унікальною спостережливістю, винятковим слухом щодо слова, бо значна частина рим у його віршах вражала новизною, свіжістю, незвичайністю. Разом з чернігівськими письменниками Олексою Десняком та Михайлом Хазаном поет гаряче відгукувався на злободенні теми життя поліського краю. Працював надзвичайно плідно. Протягом шести років перебування на Чернігівщині видав ще дві збірки «Кінець ідилії» (1933) та «Сонячний день» (1936). Ніщо, здавалося, не віщувало поетові біди. Але вона вже чатувала на нього...

Літературу у 30-ті роки перетворюють у пропагандистське державне відомство, з неї зникає ідеал людинолюбства і справедливості, а натомість протиставляється класова солідарність та класова ненависть. Наслідком такої політики стали репресії сотень українських письменників, чим, фактично, вигублено молоду талановиту літературу.

Хвиля репресій покотила і поліським краєм. Розстріляно Марка Вороного, Миколу Скубу, Олександра Соколовського. Не витримавши тортур, повісився у камері Аркадій Казка. Гинуть у таборах Василь Басок, Михайло Івченко, Борис Коваленко, Андрій Михайлюк, Григорій Саченко, Анатолій Олійник, Василь Локоть (Зорич), Ладя Могилянська. Репресовано і засуджено на тривалі строки ув'язнення Олександра Ведміцького, Григорія Кочура, Василя Нефеліна, Івана Савича, Олександру Свеклу, Хаву Волович.

Втікаючи від репресій та переслідувань НКВС, великий гурт чернігівської інтелігенції емігрує за кордон. Серед них: викладач Ніжинського педінституту Федір Великохатько, професор, згодом голова Української спілки літераторів у еміграції; прозаїк, драматург Анатолій Калиновський (Іван Евентуальний), який народився на Новгород-Сіверщині, автор двадцяти книжок, помер у США; прозаїк Ольга Дорошенко (Ольга Мак) — дружина закатованого професора Ніжинського педінституту Вадима Дорошенка, авторка численних творів для дітей і юнацтва, нині живе у Канаді; поет з Ніжина Ігор Качуровський, відомий нині у діаспорі поет, перекладач, дослідник літератури, автор 20 книг, професор Українського Вільного Університету у Мюнхені.

Певна річ, література творилася і далі, з'являлися нові твори, проте такого творчого злету, як впродовж першого пореволюційного десятиліття, українське письменництво в передвоєнний час вже не могло сягнути. Хоч критерієм оцінки кожного з відтинків літературного процесу є не тільки й не стільки те, що він дав значущого в тих чи інших межах, а те, чим він послужився майбутньому. Саме як процес, а не арифметична сума кращих і гірших творів, кожен з яких свого часу був по-своєму і необхідним, і закономірним.

Серед молодих літераторів, які почали друкуватися у місцевій пресі в середині 30-х років, були Любов Забашта з Прилук, Абрам Кацнельсон з Городні, Зельман Кац з с. Тупичева, Кузьма Журба з с. Хрещатого Козелецького району, Олекса Ющенко — студент Ніжинського педінституту.

Про роботу літературної студії Ніжинського інституту цього періоду варто розповісти більш детально. Ще у серпні 1933 року в Чернігові за участю письменників І. Кириленка, Л. Первомайського, І. Сенченка, С. Голованівського, які приїхали з Києва, був проведений обласний

зліт радянських письменників та літгуртківців області. Про стан справ у літературному житті краю зробив доповідь чернігівський прозаїк Михайло Хазан. Спрямовані постановою ЦК ВКП(б) «Про літературно-художні організації» (1932) письменники, замість допомоги молодим літераторам, вчинили справжнісінький розгром ніжинським студійцям. Ось як про це писала місцева газета «Нове село» (1933, 10 серпня): «Оцінюючи роботу літгуртків Чернігівщини, облзліт відмітив, що ніжинська літературна група, хоч і має всі умови для розгортання роботи, але й досі перебуває в «організаційному» стані. На Ніжинщині є близько двадцяти письменників-початківців та кілька критиків, що до останнього часу, за винятком окремих, не виявили себе якісною продукцією». Студентам помстилися за непокору. Це був відголосок тих репресивних заходів, які застосовувалися в інституті до деяких викладачів.

Проте літературне життя в інституті розвивалося. До Ніжина приїздили Павло Тичина, Павло Усенко, Петро Панч, Володимир Сосюра, Остап Вишня. Вони брали участь у роботі інститутської літературної студії. На сторінках ніжинської міськрайонки друкували свої твори М. Бузюк, Г. Горський, Я. Курдюк, М. Лисогор, О. Ющенко.

У 1935 році літературну студію очолив вчений-філолог, поет Микола Пилипович Сайко. Родом він з Київщини. Після закінчення Полтавського учительського інституту та аспірантури, працював учителем, викладачем Київського університету, завідуючим кафедрою Лубенського учительського інституту. Коли ліквідували філологічний факультет у Лубнах, М. П. Сайко разом з студентами переїздить до Ніжина. Літературною діяльністю Микола Пилипович займався ще перебуваючи на Київщині. У 1925 році став членом літературної організації «Плуг». У 1930 році вийшла перша книга віршів М. Сайка «Жайворонок степу», яка отримала схвальну критику. Сайко листується з П. Тичиною, В. Сосурою, П. Усенком. Вони приїждять до Ніжина, дають позитивну оцінку творам Прокопа Мисника, Олекси Ющенка, Леоніда Стеценка, Андрія Бурмаки, Петра Артеменка, Бориса Левіна, Івана Москаленка та інших. Тепло про творчість молодих поетів відгукнулася у 1936 році московська «Літературная газета» у статті «Ніжин — місто літературне».

Проте вже у 1937 році керівника студії М. П. Сайка піддали різкій критиці як викладача української літератури за так звані «помилки націоналістичного характеру», звільнили з роботи, арештували. Але через п'ять місяців його відпустили і поновили на роботі у вузі.

Не варто наголошувати на тому, що значна частина літераторів нашого краю у передвоєнний період на місце життєвої правди у своїх творах була змушена ставити ідеологізовані стереотипи «класово чистого» і «чужого». Насаджуваний уподовж 30-х років стереотип позначився і на літературі початкового періоду війни, але поступово феєрична ідея «швидкої перемоги над ворогом» замінюється поглибленим творчим пошуком моральних підвалин фронтового подвигу.

До справжніх, непроминувих здобутків української прози 1942—1945 років належить тогочасний доробок О. П. Довженка. Переважна більшість його творів ґрунтувалася на реальних подіях із життя рідного Полісся. Кожне з оповідань цього майстра з його правдиво-точними картинами народних повір'янь і народної незламності засвідчує, що в особі О. П. Довженка вітчизняна література здобула найсокровенніші духовні уроки, винесені країною із поєдинку з фашизмом. Це стосується таких оповідань митця, як «Ніч перед боєм», «Мати» та інших. Це стосується повісті «Україна в огні» (1943), де митець у глобальному масштабі осмислює трагедію війни.

З перших днів війни великий гурт письменників-чернігівців вирушає на фронт, серед них прозаїки Олекса Десняк, Михайло Хазан, Василь Бережний, Борис Левін, Олексій Полторацький, Володимир Кузьмич, Анатолій Дрофань, Микола Костенко, Іван Сочивець; літературознавці і критики Володимир Ковалевський, Василь Лесин, Михайло Пригодій; драматург Олекса Корнієнко, перекладач Йосип Дінкевич; поети Борислав Степанюк, Андрій Данник, Дмитро Куровський, Олекса Ющенко, Абрам Кацнельсон, Петро Дорошко, Зельман Кац, Григорій Коваль, Михайло Шолома, Микола Шеремет, Кузьма Журба. Всі вони чесно пройшли нелегкими дорогами війни, не зігнулися у лютий січі з ворогом, про що свідчать їхні бойові нагороди. Та не всім судилося повернутися до рідної домівки.

У травні 1942 року в бою під Харковом гине Олекса Десняк, один із перших керівників обласного літературного об'єднання, автор романів та повістей «Десну перейшли батальйони», «Удай-ріка», «Полк Тимофія Черняка», «Кров кличе» та інших.

У цьому ж, 42-му, у Лубнах був розстріляний фашистами поет, вихованець ніжинської літературної студії, Петро Артеменко. Після закінчення педінституту він працював у чернігівській газеті «Молодий комунар», а згодом переїхав до Лубен. Через хворобу П. Артеменко був звільнений від служби в армії, та коли наблизився фронт, він дає згоду працювати у підпільній диверсійній групі.

Потрапивши у оточення, з якого не мав змоги вийти, змушений був повернутися до рідної Вертіївки поет Михайло Шолома. Згодом він стає членом ніжинської підпільної організації, якою керував Яків Батюк. У 1943 році М. Шолома разом з іншими підпільниками був заарештований. В тюремній камері знаходить томик «Енеїди» І. Котляревського. На сторінках цієї книги надламком олівця пише цикл віршів, звертання до коханої та друзів, прозові замальовки. У камері смертників написані кращі вірші поета «Я заздрю зорям», «Яблуні матері моїй», «Розмова з невідомою», «Ой, шумлять гаї, тополи», «Мрійнику» та інші.

Групу підпільників розстріляли 7 вересня. Другу групу мали стратити восьмого. Чекав смерті і поет. Але під натиском Червоної Армії фашисти вимушені були відступити. Скориставшись розгубленістю ворога, М. Шолома втік. У армії служив розвідником. Загинув при виконанні бойового завдання у січні 1944-го у Чехословаччині.

Наш земляк з села Борсуків, що неподалік від Остра, випускник Ніжинського педінституту, Юрій Оліферович Збанацький у час війни очолив партизанський загін, а згодом і партизанське з'єднання. За особисту мужність і відвагу у боротьбі з ворогом у 1944 році йому було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. У повоєнні роки Юрій Збанацький стає відомим на Україні письменником, автором близько сорока книжок. У 1970 році за написання роману «Хвилі» він був удостоєний найвищої на Україні літературної відзнаки — Державної премії ім. Т. Г. Шевченка.

З студентської лави Ніжинського педінституту добровольцем іде на фронт Петро Клименко. Згодом тема війни стане домінуючою у його повоєнній прозі.

Безвусим юнаком, випускником Прилуцької педшколи, потрапляє на фронт у 1941 році Борислав Степанюк. Вісімнадцятилітній юнак мужньо витримав страшні лихоліття перших років війни. У перервах між жорстокими боями йому снилася буйночуба від садків рідна Канівщина, що на Прилуччині, батьківська оселя, натруджені материнські руки. Ненависть до ворога та туга за рідним краєм карбувалися у рими. Воював на Ленінградському та Волховському фронтах, був важко поранений. Скалічений, але незборений повертається на рідну При-

луччину. Згодом стає студентом Київського університету. Кавалер бойових орденів, він і на літературній ниві здобув багато перемог. Заслужений працівник культури України, Киргизії, Чувашії, лауреат літературної премії імені Павла Тичини, автор більш як двадцяти книжок, він продовжує оспівувати свою рідну поліську землю. Нещодавно у Прилуках вийшла друком його збірка поезій «Там, за Удаєм-рікою» (1993).

Трагедія народу складається із мільйонів особистих людських трагедій. Щедрою на скалічені долі була остання війна. Попри всі негаразди та горе, принесені окупацією, на людей ще чатувала недовіра і підозри з боку офіційної влади. Боротьба з «ворогами народу» все ще тривала.

Уродженець Бахмача, прозаїк Володимир Кузьмич дві останні свої книги «Дружина пілота» та «У грозу» видав у перший рік війни. У 39 років він став автором двадцяти двох збірок оповідань та повістей. Але у 1943 році письменника за доносом було арештовано. Помер у камері.

Випускник Ніжинського учительського інституту, поет Леонід Полтава був захоплений німцями у полон і вивезений на чужину. Після звільнення союзниками, боячись отримати строк вже від радянського уряду, він залишається на Заході. Жив у Франції, США. Видав понад шістдесят поетичних збірок. Помер у 1991 році в Нью-Йорку.

З політичних міркувань виїждять за кордон викладач Ніжинського педінституту, нині знаний у світі літературознавець Петро Одарченко; випускник цього ж інституту, вчитель-словесник із Ніжина Іван Ярешко (Іван Кошелівець), на сьогодні — автор близько ста художніх та публіцистичних творів.

Ейфорія перемоги не вплинула на політичну цензуру. По закінченні війни ідеологічний тиск на творчу інтелігенцію області посилювався.

Керівник літературної студії Ніжинського педінституту, поет Микола Пилипович Сайко 10 серпня 1949 року був звільнений з роботи як такий, що «не забезпечує політичного напрямку у викладанні». Сайко не витримав наруги і постійного переслідування працівниками органів державної безпеки і добровільно пішов із життя.

Рятуючись від репресій тридцятих років, у 1939 році до Ніжина приїздить член Спілки письменників СРСР, автор добре відомого у ті часи роману «Голгофа» Олександр Дмитрович Королевич, знаний у літературі під псевдонімом Лесь Гомін. Працює в інституті на різних посадах: бібліотекарем, завідуючим бібліотекою, викладачем кафедри української літератури. Під час війни був евакуйований до Узбекистану. У 1944 році повернувся до Ніжина. Сумлінно працював заступником директора з заочної освіти, писав роман «Люди». Але, як тавро, переслідують його слова з службової характеристики: «Літературні твори, написані т. Королевичем за попередні роки за псевдонімом Олесь Гомін, для користування заборонені».¹ Після самогубства М. П. Сайка він очолює літстудію інституту.

Літературна студія цього часу зміцніла духовно, її поповнили вчорашні фронтовики, люди загартовані вином війни, поступово вона звільнялася від ідеологічних залякувань та боязні репресій. У кінці 40-х — на початку 50-х років продовжує виходити рукописний альманах літстудії «Зростання», де друкували свої твори П. Галактіонов, Г. Ріпка, М. Артюх, Б. Калиниченко, Р. Шаповал, В. Телепченко, В. Костюченко, Д. Олександренко, Д. Куровський, Т. Чикилевська та інші. Не все вдавалося поетам, але в їхніх творах відчувались щирість, потяг до художніх пошуків, свіжих засобів розкриття теми, самоутвердження.

О. Д. Королевич підтримував багатьох юних літераторів у післявоєнний час, допоміг відчути творчі сили та впевненість. За його за-

прошеннями на засіданнях студії побували відомі українські письменники Володимир Сосюра, Семен Скляренко, Василь Кучер. Все ж адміністрація вузу знайшла привід, щоб звільнитися від непокірного викладача. У 1957 році його безпідставно звинуватили у «послабленні політичної пильності» і звільнили з інституту з вимогою терміново звільнити квартиру. Це був великий моральний удар. Лесь Гомін переїздить до Черкас, де цього ж року і помирає.

Режим не міг дозволити людям тішитися життям. «Духовна свобода... була ворожою унітарному ладові, бо неодмінно мала обернутися проти нього. І обернулася, про що свідчить табірна поезія М. Самійленка, І. Гнатюка, П. Ротача, В. Борового, Г. Кочура та ін.»⁴

Доля літературознавця, поета, публіциста Петра Ротача пов'язана із польським краєм. Народився він на Роменщині (Сумська обл.), та десятирічку закінчував у селі Сильченкове Талалаївського району Чернігівської області. Перші спроби пера літературного опублікував у місцевій районці. Велику увагу приділяв вивченню краснзнавства Талалаївщини. Був репресований. Нині живе у Полтаві. У колі літературознавчих уподобань дослідження творчості Т. Г. Шевченка, О. С. Афанасьєва-Чужбинського, науково-літературної спадщини Симона Петлюри.

Радість перемоги над ворогом у Великій Вітчизняній війні стимулювала творчість молоді. В українську літературу входить гурт молодих літераторів-чернігівців, які приносять до неї нові теми, своєрідні стилі і манери письма, особистісне трактування часу і його героїв. Це прозаїки Юрій Мушкетик, Анатолій Дрофань, Вілій Москалець, Марія Лісовська, Борис Сорока, Анатолій Коваль, Василь Бережний, Микола Костенко поети Іван Цинковський, Григорій Коваль, Дмитро Головка, Олексій Довгий, Дмитро Куровський, Валентина Ткаченко, драматург Віктор Корнієнко, літературознавці Петро Кононенко та Іван Зуб, письменники-гумористи Іван Сочивець, Віталій Коваль, Андрій Динник, перекладачі Іван Чирко та Віра Білова.

Виростало нове волелюбне покоління дітей, а точніше «пасинків війни», сиріт і напівсиріт, вихованих в екстремальних і безкомпромісних умовах, безмежно відданих Батьківщині, її найсвітлішим ідеалам, у чомусь наївних, світлих у своїй вірі. Визначальну роль у формуванні їх творчого мислення відіграв ХХ з'їзд партії, який розвінчав культ особи Сталіна. До людей почала пробиватися Правда.

Ім'я голови Ради Спілки письменників України, лауреата Державної премії імені Т. Г. Шевченка, автора більш як двадцяти книг романів, повістей, оповідань, новел Юрія Мушкетика нині добре відоме читачам України. Його твори можуть правити за приклад того, що і як українська література 50—80-х років шукала, які мала набутки, де і в чому зазнавала втрат у намаганнях відобразити сучасність.

Народився Юрій Михайлович у селі Вертіївка Ніжинського району в родині вчителя. Дитинство минуло за початків колгоспного життя на селі, тобто тоді, коли це нове життя ще не встигло деформувати одвічну народну мораль. Недарма у творах письменника норми моралі, віками вироблені українським хліборобським селом, стануть оцінними критеріями людини. Людина є основним об'єктом пристрасних письменникових зацікавлень. Дослідженню її внутрішнього світу, громадянської позиції присвятив письменник свої кращі твори. Його романи «Рубіж», «Яса» стали провісниками нової позакон'юнктурної літератури.

У середині 50-х років у районних та обласних газетах почали з'являтися вірші молодих поетів Миколи Адаменка з Сосниці та Андрія Буренка із Прилук. Юнаками потрапили поети до беріївських таборів, але не зламалися, не зрадили рідному українському слову, через наругу і тортури пронесли святу любов до України.

Миколу Адамеика забрали до табору із студентської лави, не давши змоги закінчити Київський університет. Та не зламали його табори Північного Уралу. Гіркі табірні думи переливав у поетичні рядки. Повернувся на Україну з рукописом першої збірки, яка побачила світ лише через двадцять п'ять літ. Понад тридцять років поет викладав українську мову та літературу у Сосницькій середній школі ім. О. П. Довженка. І всі ці роки щедро засівав серця своїх учнів любов'ю до України, до її солов'їної мови. І нині член Спілки письменників України, автор чотирьох поетичних збірок Микола Петрович Адаменко живе у рідній Сосниці, натхненно оспівуючи цей придесенський край.

Шлях поета-лірика Андрія Буренка до своєї першої і, на жаль, поки що єдиної збірки «Листопад» виявився довжиною у сорок років. Усі ці роки його ніжна, пісенна лірика хвилювала прилучан, проте залишала байдужими бундючних чиновників літературних видавництв. Чи, може, вони виконували вказівку всемогутнього КДБ?

Тернистим виявився шлях у літературу нашого земляка, поета Петра Качури. Народився він у селі Івангород. Ще юнаком спізнався з професіями хлібороба і медика, учителя і кореспондента.

Потім — війна... В одному з боїв потрапив у полон. З 1947 до 1956 року працював у Англії. Друкувався у журналах діаспори «Молода Україна» та «Пороги». У 1955 році в Німеччині вийшла його поетична збірка «Роса сущівть». По смерті Сталіна повернувся на Україну. Оселився у Ніжині, де й живе нині. Та, на жаль, упродовж всього часу проживання на батьківщині так і не зміг видати бодай хоч одну книжку, хоч й продовжував писати. Йому не пробачили минуле...

Починаючи ще з 20-х років нинішнього століття, у області сформувалося три літературно-мистецькі центри. У Чернігові осередком творчої інтелігенції стало літературне об'єднання. Керівниками його у різні часи були О. Десняк, В. Басок, М. Ігнатенко, К. Журба, С. Реп'ях.

Літературна студія Ніжинського педінституту стала творчою майстернею не лише для студентів вузу, але й для багатьох літераторів-початківців Ніжинщини, Бахмаччини, Борзнянщини. Студією у різні часи керували І. М. Горбань, М. П. Сайко, О. Д. Королевич, А. К. Косінов, а на початку 60-х років її очолив Д. С. Наливайко, нині доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент АН України. Активну участь у роботі студії в другій половині 50-х років брали Іван Хоменко, Анатолій Давидов, Іван Букій, Віктор Риженко, Володимир Мордань, Віталій Пригоровський, Євген Гуцало, Віктор Вовк, Микола Дьогтяр.

На півдні області, у Прилуках, при міськрайонній газеті «Правда Прилуччини» діяло літературне об'єднання «Сонячні кларнети». У повоєнні роки літоб'єднанням керували Григорій Плискунівський, Іван Ленець. Друкували свої твори Віталій Коваль, Ганна Ігнатенко, Віктор Телепченко, Андрій Буренко та інші.

Лише тридцять чотири роки відвела доля для життя поету Віктору Телепченку. Народився він у селищі Линовиця, що на Прилуччині. Тут пройшли дитячі та юнацькі роки. Творче окрилення отримав у літературній студії гоголівського вузу. У 1958 році, закінчивши педінститут, вчителював на Дрогобичині та Прилуччині. Його поезії отримали схвальну оцінку Максима Рильського, з яким юнак був особисто знайомий. Твори В. Телепченка друкувалися у журналах «Вітчизна», «Юність», у республіканських та місцевих газетах. Помер від сухот у 1961 році.

Літературний процес 50-х років знаменувався тим, що започаткував заперечення у мистецтві за давніх стереотипів, активізував громадянську відповідальність письменників перед своїм народом.

Літературне життя Чернігівщини, як і всієї України, у 60-ті роки відзначалося ідейно-естетичним «вибухом» у художній свідомості того часу, який ми пов'язуємо із творчістю письменників-шістдесятників. У цей час значно поглибився аналітизм літератури, посилилась увага до відтворення внутрішнього світу персонажів, психологічної мотивації їх вчинків, відкидалися заексплуатовані сюжетно-композиційні схеми з обов'язковим поділом героїв не лише «позитивних» та «негативних». Письменники активізували боротьбу за екологію людської душі.

Нове покоління українського письменства характеризувалося справді новим політичним і естетичним мисленням. Активна мистецька настроєність на сучасність і її проблеми, органічний історизм образного мислення, принципи творення глибоконародних, національно своєрідних характерів — це і багато іншого істотно збагачувало пошуки тогочасної літератури. Потужна експресія письменників-шістдесятників, їх авторська розкутість, сміливе звертання до умовності, великих узагальнень, синтезу мали велике значення для розвитку літературного процесу на Україні, для формування національно свідомої позиції читача.

Вагомий вклад до літературного доробку письменників України цього періоду внесли і наші земляки: прозаїки Володимир Дрозд, В'ячеслав Малець, Василь Лисенко, Віктор Кава; поети Володимир Яринич, Григорій Коваль, Леонід Горlach, критик Володимир Мельник.

На початку 60-х років літературна студія Ніжинського педінституту благословила на самостійні творчі хліба своїх випускників, згодом відомих в Україні письменників Євгена Гуцала, Володимира Морданя, Анатолія Давидова, Леоніда Горlach.

60-ті роки — це період активної творчої діяльності молодих поетів-літстудійців Петра Пулінця, Леоніда Дмитренка, Василя Щербоноса, Володимира Гірича, Михайла Кушніренка, Миколи Брохи, Михайла Крука.

Початок 60-х років відзначається ще однією важливою особливістю. Саме в цей період починається відроджуватись літературне краєзнавство. У обласній та міськрайонній газетах з'являються статті викладачів гоголівського вузу Олександра Білана, Георгія Неділька, Лесі Коцюби, Григорія Васильківського.

Активно діє літературне об'єднання «Сонячні кларнети» у Прилуках. На сторінках газети «Правда Прилуччини» друкують свої твори Олексій Дмитренко, який працював у той час штампувальником взуттєвої фабрики (згодом відомий письменник, лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка), на той час школярка, нині znana в Україні поетеса Наталка Віргуш, поети Володимир Бездольний, Андрій Буренко, Іван Редько, Тамара Єжова. Очолював літоб'єднання Іван Ленець.

До болю мало відвела доля років життя поету з Ніжинщини Володимиру Яриничу. Народився він 19 травня 1938 року в селі Лосинівка. Після закінчення середньої школи вступив на філософський факультет Київського університету, а далі — аспірантура в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії. Він був щедро обдарований: співав, малював, писав вірші, сценарії документальних фільмів (два з них були премійовані: один — на Всесоюзному, другий — на Всесвітньому кінофестивалях). Та найяскравіше світла душа молодого поета сяяла у віршах. Його біль за долю рідної України, за її народ переріс межі фізичного. 14 жовтня 1968 року поета не стало. Єдина, вже посмертна, поетична його збірка «Земна сповідь» вийшла друком у 1970 році і одразу ж стала бібліографічною рідкістю.

Ім'я письменника, лауреата Державної премії України імені Т. Г. Шевченка Володимира Дрозда добре знайоме українському читачеві. Народився він у селі Петрушії Чернігівського району в сім'ї

колгоспника у 1939 році. По закінченні школи працював у редакціях районної та обласної газети «Комсомолец Чернігівщини». Заочно закінчив Київський університет. Нині автор майже трьох десятків книг, багато з яких перекладено на німецьку, болгарську, угорську, польську, естонську, російську, молдавську, білоруську мови. І у кожній з них ми зустрічаємось з краєвидами рідного поліського краю.

У середині 60-х років на Чернігівщину повертається випускник Вінницького педагогічного інституту поет Станіслав Реп'ях. Працює кореспондентом газети «Комсомолец Чернігівщини», а згодом «Деснянська правда». Людина творча, діяльна, він палко закоханий у деснянський край, його історію і сьогодення. Багато пише. Одна за одною виходять збірки поезій, присвячених Чернігівській землі, її трудівникам. Згодом очолює обласне літературне об'єднання, а з 1976 року — Чернігівську організацію Спілки письменників України. Один із організаторів літературно-мистецького свята «Чуття єдиної родини». Станіслав Реп'ях — автор більш як десяти поетичних збірок, кількох книжок прози, багатьох краєзнавчих розвідок. Лауреат кількох літературних премій, він і сьогодні велику увагу приділяє роботі з творчою молоддю.

У середині 60-х років літературний процес на Чернігівщині знаменується припливом творчої енергії молодих літераторів. Серед них поет із Варвинщини. Олександр Олійник, ніжинські літстудійці Микола Побелян, Василь Нікітін, Петро Громовий, Валентина Хоменко, Любов Будько, Анатолій Мойсієнко.

Керівник літературної студії гоголівського вузу Д. С. Наливайко проводив величезну роботу по формуванню естетичних та літературних смаків студентів. До Ніжина приїздили на творчі зустрічі письменники Юрій Збанацький, Василь Козаченко, Дмитро Павличко, Микола Вінграновський, Борис Олійник, Григій Тютюнник, Іван Драч, Анатолій Шевченко, Євген Гуцало.

Літературне покоління «шістдесятників» на повний голос заговорило про реальні проблеми життя, болючі питання, замовчувані в часи сталінізму та їх літературного відлуння. Письменниками осмислюється нерозривність зв'язку особистості зі своїм народом, рідною землею, чуття роду як основи моральності. Без цього людина втрачає етичні орієнтири, за якими вона має жити у суспільстві. Саме це і стало головним у творах переважної більшості літераторів Чернігівщини.

Не можна не бачити очевидного парадоксу в літературному процесі кінця 60-х — початку 80-х років. З одного боку, сам час брежнєвського «розвинутого соціалізму» з його численними політично-правовими спотвореннями, аж до репресій супроти інакомислячих, не міг не справляти згубного впливу на художню літературу. Цей вплив виявився в заідеологізованості літератури, спрямуванні митців тільки по одному шляху — соціалістичного реалізму, а як наслідок — уникнення ними гострих суспільних проблем, поява широкого потоку кон'юктурних творів. Водночас — і в цьому парадокс — роки застою не були безплідними для української літератури. Кращі свої твори у цей період написали Олесь Гончар, Василь Земляк, Євген Гуцало, Григій Тютюнник, Володимир Дрозд та багато інших письменників. Ці твори внесли в літературу дух національно-патріотичної проблематики, яка була так необхідна тогочасному чистачеві. Водночас ці твори зазнали безпідставних звинувачень у відступах від «класових позицій», в «ідеалізуванні національного минулого».

Організована кампанія цькування не давала можливості друкуватися великому гурту письменників України. За ґратами таборів опинилися В. Стус, І. Світличний, Є. Сверстюк, О. Бердник та ще кілька десятків менш відомих письменників. «Суспільство театралізувалось,

грало в життя, а не жило», — так згадує про ті часи колишній студієць, а нині професор гоголівського вузу Олександр Ковальчук (2). В цих словах істина. Бо тих, хто не бажав брати участь в отому спектаклі, хутко «забирали зі сцени».

Саме в цей час почав писати перші сторінки своєї книги «Сповідь у камері смертників» наш земляк, відомий правозахисник Левко Лук'яненко. Книга дійшла до читача лише у 1991 році.

1 липня 1972 року судова колегія з кримінальних справ Чернігівського обласного суду у закритому судовому засіданні винесла вирок поетові з села Кучинівка Шорського району Леоніду Тереховичу. Його звинуватили у «изготовленні стихотворений клеветнического характера». Що ж то було за «изготовление», за яке поетові дали два роки ув'язнення у колонії суворого режиму? Певно за те, що посмів нагадати:

Ми — народ! Ми — великий народ!

І пора почуватись великими.

З табору привіз не лише довідку про звільнення, а ще й лантух довідок про хвороби. Здоров'я лишилося ненадовго. Зупинилося серце... Лише у 1993 році його посмертна збірка «Свідомо став на муку» вийшла, у світ. Не стало поета і павутиння забуття обриває його ім'я.

У цьому ж, 1972 році, органи державної безпеки наклали арешт на вірші нашого земляка поета Миколи Холодного. Він народився у поліському хуторі Стягайлівка на Козелеччині. Навчався у Київському та Одеському університетах. За рукописну збірку «Крик з могили» зазнав репресій. Упродовж 70—80-х років за кордоном виходять його збірки «Крик з могили», «Кобзар № 3», «Куди і навщо біжить вода?». За книгу-дослідження «Про душу в пісні та про пісню в душі»: був удостоєний почесної літературної премії Ватикану. Лише гієсія здобуття Україною незалежності вийшли друком його поетичні збірки «Дорога до матері» (1993) та «Усмішка Джоконди» (1995). Член Спілки письменників України поет Микола Холодний живе у м. Острі.

Сімдесяті роки стали для багатьох літераторів області часом національного загартування. Намагаючись вирватись із-під преса «інтернаціоналізації», випускник Прилуцького педучилища Володимир Кашка створює у місті альтернативну літературну студію. Його землячка, згодом член Спілки письменників України, поетеса Олена Шульга, через несумісність політичних поглядів, змушена була полишити навчання на факультеті журналістики Київського держуніверситету.

Володимир Голобородько народився у селі Галиця Ніжинського району у 1940 році. Вищу освіту здобув на філософському факультеті Московського держуніверситету. Навчався також на істфаці МДУ. Працював зварником, учителем, журналістом. За літературну і громадську діяльність у брежнєвські часи Володимир Голобородько зазнав переслідувань, змушений був жити за межами України.

Посилився політичний натиск на викладачів і студійців Ніжинського педінституту. Це був час «перелицювання» українського вузу, коли стирався неповторний духовний фасад інституту. Виїздить з Ніжина Д. С. Наливайко. Організовано «громадський суд» над доцентом Коцюбою Л. Й. Має клопіт з органами КДБ значна частина студійців. Проте літстудія жила власним, лише їй притаманним життям. І прагнення національного самоутвордження стає визначальним у цьому житті. А ще залюбленість у рідне слово та бажання донести його до людей. Зі студентської Лави на професійну журналістську роботу ідуть чи не кращі поети літстудії: Анатолій Мойсієнко, Василь Струтинський, Олександр Самійленко, Олексій Нестеренко, Володимир Сапон, Володимир Яшенко, Таїсія Шаповаленко, Катерина Дурас, згодом до них приєднуються Валентина Примостко, Ніна Федоренко, Віктор Попок, Іван Просяник, Анатолій Шкуліпа, Микола Скороспехов, Любов Пономарен-

ко. Їхні імена озиваються до нас сьогодні з обкладинок книжок та періодичних видань. А на той час журналістика стала для них чи не єдиним засобом утвердження своєї творчої індивідуальності.

Незважаючи на посилення політичної цензури, літературне життя області не зачахло, а, навпаки, протистояло тиску. Активізує свою роботу обласне літературне об'єднання, у якому працюють літературознавець Ірина Коцюбинська, донька М. М. Коцюбинського, перекладач Микола Слав'ятинський, поети Кузьма Журба, Станіслав Реп'ях, Петро Пулінець, Олександр Олійник, прозаїк Петро Дідович та інші.

На початку 70-х років літературну студію Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя очолив член Спілки письменників, доцент кафедри української літератури, критик, літературознавець Павло Олександрович Сердюк. Людина високої честі, ерудована, палка у своїй любові до літератури і людей, автор семи книг і великої кількості літературно-критичних статей, він став «хрещеним батьком» для багатьох молодих письменників, надихав і підтримував літературних новобранців у їхніх творчих починаннях. З його благословення пішли у літературу поети Анатолій Мойсієнко, Таїсія Шаповаленко, Микола Луговик, Анатолій Шкуліпа, Олександр Петькун, Володимир Сенцовський, прозаїки Любов Пономаренко та Іван Просяник. Усіх їх прийнято до Спілки письменників України. Авторами однієї або декількох книг стали Василь Нікітін, Василь Струтинський, Володимир Сапон, Олександр Забарний, Олександр Семененко.

Засідання літературної студії вузу на початку 70-х років ставали місцем не лише літературних дискусій, але й дискусій політичних. До студії приходили не лише студенти вузу, а й молоді літератори з Ніжина, Носівки, Прилук. Частими гостями на цих засіданнях були працівники КДБ... Але Павлу Олександровичу завжди ставало громадянської мужності і снаги, щоб захистити своїх вихованців. А їх у той час було понад тридцять. Бажаними гостями на засіданнях студії були доценти вузу Леся Йосипівна Коцюба, Володимир Павлович Крутиус, Олександр Васильович Жомнір, член Спілки письменників, доцент Степан Петрович Пінчук. З цікавими творчими доробками виступали на засіданнях студії Анатолій Мельник, Віктор Попок, Тамара Комашко, Валентина Примостко, Олександр Лисий, Ольга Тимошенко, Леся Поліщук, Міта Руденко, Ілля Ліпес та інші.

Та все ж улюбленцем філологічного братства, надзвичайно обдарованим поетом літературної студії кінця 60 — початку 70-х років був Олександр Самійленко. Доля відвела йому для життя лише двадцять сім років, але ці роки були сповнені любов'ю до України, рідного Полісся, до літератури. Надзвичайно ліричні, пісенні, опромінені жагою і любов'ю до життя вірші Леся Самійленка були окрасою поетичних вечорів ніжинських студентів ще довго після закінчення поетом вузу. Він готував до друку збірку, його поезії з'являлися на шпальтах газет «Літературна Україна», «Молодь України», у журналі «Дніпро». Та трагічний випадок у липні 1977 року вирвав із життя одного з найталановитіших молодих поетів Чернігівщини.

У 1971 році до Прилук повертається поет і художник Микола Турківський. У його творчому доробку вже була поетична збірка «Материнка» (1969). Людина творча, енергійна, він одразу став одним із самобутніх поетів літоб'єднання «Сонячні кларнети», а згодом, протягом двох десятиліть, і його керівником. Після опублікування другої поетичної збірки «Виднокол» (1974) молодого літератора прийняли до Спілки письменників України. І нині автор десяти книг, поет Микола Турківський живе у Прилуках.

У ті роки літературне об'єднання «Сонячні кларнети» поповнилося обдарованою творчою молоддю. Це поети Валерій Баран, Анатолій Зі-

гора, Євген Постульга, Катерина Дурас, прозаїк Людмила Сотник. Доля була жорстокою до цієї дівчини, ще в дитячі роки назавжди прикувавши її невиліковною хворобою до ліжка. Але ні на хвилину Людмила не припиняла своєї боротьби з недугою. Закінчила екстерном середню школу, стала студенткою філологічного факультету Ніжинського педінституту. І, переборюючи біль, писала, писала... Її оповідання, опромінені глибоким ліризмом, любов'ю до життя, болем за долю людини, друкувалися у місцевій та обласній пресі. Та передчасна смерть не дала змоги в повній мірі реалізуватися таланту. Підготовлена до друку збірка оповідань ще й сьогодні не опублікована через нестаток коштів.

Середина 70-х років на Чернігівщині знаменувалася появою нових літературних об'єднань у Корюківці, Бахмачі, Бобровиці, Сосниці.

У Корюківці літоб'єднання очолила прозаїк, авторка збірки оповідань «Початок срібного міста» (1972) Надія Петренко. Народилася вона у цьому ж містечку, тут пройшли роки дитинства. Потім було навчання на факультеті журналістики Львівського держуніверситету. Повернулася додому, працювала у редакції міськрайонки. Саме навколо неї і об'єдналася творча молодь. У 1976 році Надію було прийнято до Спілки письменників України. Згодом вийшла друком її друга книжка «Жіночі таємниці».

Активізується літературне життя у Бахмачі. Тут живе і працює прозаїк Вілій Москалець. До міста приїздить для постійного проживання надзвичайно самобутній поет і прозаїк Володимир Кашка. Повертається додому після закінчення вузу Іван Просяник, публікують свої перші літературні спроби Микола Туз та Кость Москалець.

У другій половині сімдесятих років Чернігів виборює за собою право бути літературним центром області. Сюди переїздить і активно включаються у літературно-мистецьке життя поети Олександр Шостак, Дмитро Іванов, Петро Куценко, Василь Струтинський, літературознавець Юлій Коцюбинський, до обласної молодіжної газети приїздить на роботу випускниця Київського держуніверситету, наша землячка з Бахмаччини, поетеса Наталка Матюх. Обласне літературне об'єднання очолив поет Дмитро Іванов.

Дмитро Іванов належить до тієї когорти письменників, які черпають своє натхнення не від затишку письмового стола, а від невгамовної спраги до людського спілкування. Він любить людей і це відчувається у Дмитрових віршах. Висока повага, чуйність до людей праці, залюбленість у деснянський край, громадянська принциповість — все це сприяло творчому становленню його як письменника. Члєн Спілки письменників з 1978 року, автор семи поетичних збірок, лауреат республіканської молодіжної літературної премії, він і сьогодні не зрадив своїй любові до Полісся, багато сил докладає для становлення творчої молоді краю.

Вагомою подією у літературному житті області стало створення Чернігівської організації Спілки письменників України. 3 грудня 1976 року в читальному залі обласної бібліотеки відбулися установчі збори письменників Чернігівщини. Організація налічувала тоді десять членів: Микола Слав'ятинський, Кузьма Журба, Ірина Коцюбинська, Станіслав Реп'ях, Дмитро Куровський (Чернігів), Павло Сердюк та Степан Пінчук (Ніжин), Вілій Москалець (Бахмач), Надія Петренко (Корюківка), Микола Турківський (Прилуки).

Мине зовсім небагато часу і письменницька організація поповниться новими літераторами. Серед них поети Дмитро Іванов, Василь Буденний, Петро Купенко, Таїсія Шаповаленко, прозаїки Володимир Кезля, Петро Дідович, Віталій Фурніка, драматург Анатолій Ларченков.

Визначною літературною подією для читачів Чернігівщини стала публікація книги Володимира Кезлі «Червень, початок літа» (1976).

Ця збірка оповідань була пройнята такою глибинною любов'ю до Придесення, до його людей та історії, що не могла лишити байдужим жодного, хто брав її до рук. У 1980 році, на Всесоюзній нараді молодих літераторів у Москві книга була відзначена як одна з кращих, перекладена російською мовою і перевидана у видавництві «Молода гвардія». А про її автора, говорили, як про одного з найобдарованіших молодих прозаїків України.

Феномен Володимира Кезлі... Він нерозгаданий і донині. Певно, сила його таланту у надзвичайно глибокому національному корінні. Всі, хто знав письменника, були зачаровані його людською добротою і чуйністю. Народився Володимир Кезля у селі Сибереж Ріпкинського району у 1937 році. З дитинства спізнав працю на землі. Закінчив середню школу. Працював у місцевому колгоспі «Перемога» на різних роботах. Турботи сільського трудівника поєднував із письменницькими. І писав, писав... щиро і відверто. У 1977 році його приймають до Спілки письменників СРСР. А наступного року виходить друга книга Володимира «Поворот сонця». Третя..., а третя вже вийшла по смерті письменника «Там, де ми є» (1986). 15 березня 1984 року Володимир Кезля помер. Не витримало серце.

У кінці 70-х нові творчі сили поповнюють літоб'єднання «Сонячні кларнети». До Прилук переїздить поет-гуморист Олександр Кліміша, повертається поет Василь Охріменко, на роботу до редакції міськрайки за направленням Київського держуніверситету приїздить поетичне подружжя Микола Ткаченко та Ніна Лісна.

На Срібнянщині в повну силу розцвіло творче обдарування Любова Пономаренко. Поява її першої книги «Тільки світу» була схвально зустрінута літературною критикою.

Поповнилася нашими земляками, уродженцями Чернігівщини, письменницька Спілка України. До неї було прийнято поетів Миколу Ткача та Валерія Трохліба, перекладачів Галину Бережну та Григорія Халімоненка, прозаїків Василя Чухліба та Віталія Орленка, літературознавця Анатолія Погрібного, критика Валерія Дяченка.

Закінчувалося перше десятиріччя «соціального застою», але література виробила в процесі свого розвитку необхідний імунітет і тому, незважаючи на всі перешкоди, виявила спроможність не припиняти рух.

Уже в 70—80-ті роки література, гостро відчувши загрозу стандартизації і нівеляції в житті, шукала ціннісних орієнтирів у народному досвіді, в духовних витоках, у національній історії. Вона наполегливо взялася розробляти тему пам'яті як підґрунтя духовності людини і цим самим готувала ідейні, моральні, філософські передумови державного відродження.

На початку 80-х років у Бахмачі активно діяло творче об'єднання з незвичною назвою «ДАК», започатковане молодим поетом Володимиром Кашкою. Бахмацька естетична група об'єднувалася на спільному захопленні несанкціонованими (а часом і реально небезпечними в їхній життєвій ситуації) релігією, літературою, музикою та живописом, ґрунтувалась на глибоких побратимських стосунках. Окрім Кашки, до гурту входили Микола Туз та Костянтин Москалець (згодом усі троє випускники Московського літературного інституту), пізніше до них приєднався чернігівський поет Андрій Деркач. Ось як лідер гурту Володимир Кашка говорить про «ДАК»: «Ми належали до покоління, вихованого на сторонніх спогадах про не таку вже й далеку культурно-духовну відлигу, яка породила «шістдесятників», і на реаліях наступного в часі льодовикового періоду брежнєвщини, котрий остаточно поруїнував ілюзії і рештки віри в життєспроможність нав'язаних ідеалів». (3) Зрозуміло, що молоді люди з такими естетичними переконаннями знаходилися у Бахмачі під пильною опікою КДБ.

Часопис «Сучасність», присвячуючи у 1993 році дослідження літературно-естетичному підмурівку «ДАКу», на мою думку, досить точно визначив: «Перед нами постає не літературна школа в традиційному значенні цього поняття, а справді-таки осередок естетів, крихітна оаза світла в тодішньому тоталітарному мороці» (3).

Незважаючи на те, що на сьогодні доля розлучила членів гурту (у Бахмачі проживає лише Володимир Кашка), вони лишаяться творчим об'єднанням, спільно виступаючи у літературних часописах зі своїми творами.

Кінець 70-х — початок 80-х років знаменувався появою на Чернігівщині цілого гурту цікавих самобутніх літераторів. Серед них: Михась Ткач, Станіслав Рибалкін, Ростислав Мусієнко, Борис Наріжний, Володимир Шкварчук, Яків Ковалець, Анатолій Щербина (Чернігів), Олександр Астаф'єв, Йосип Павлів, Анатолій Шкуліпа, Микола Сербовеликов (Ніжин), Володимир Сенцовський (Борзна), Петро Антоненко (Куликівка), Микола Гречуха, Валентина Мастерова (Мена), Віктор Божок (Корюківка), Леонід Серебряков, Микола Будлянський, Анатолій Шевченко (Носівка), Олена Шульга, Євген Постульга, Ніна Ткаченко (Прилуки), Микола Московка (Ічня), Степан Сахон (Городня), Анатолій Крупко (с. Бірки Козелецького району), Олександра Гостра (Талалаївка).

Повнокровним творчим життям у цей період живе літературна студія Ніжинського педінституту. З кожного нового набору студентів Павло Олександрович Сердюк лише йому знаним відчуттям відбирає найобдарованіших і приводить до студії. І от вже нові імена, стартувавши з факультетського «Літстудійця», озиваються зі сторінок обласних та республіканських видань. Це — Алла Ісаєнко, Володимир Кузьменко, Олександр Семененко, Олександр Гадзинський, Михайло Москаленко, Олег Васишин, Олександр Шульжинський та багато інших.

Гоголівський вуз своєю магічною силою притягує до себе багатьох відомих літераторів. У 80-ті роки на зустріч із студентами приїзять Борис Васильєв, Леонід Вишеславський, Павло Загребельний, Віталій Коротич, Петро Осадчук, Борис Олійник, Микола Сом, Степан та Андрій Крижанівські, Микола Сингаївський, Василь Козаченко, Юрій Мушкетик, і це ще далеко не повний перелік.

Цікаве літературно-мистецьке життя буває у Прилуках. Активно діє клуб книголюбів «Джерело», на засіданнях якого виступають відомі письменники Іван Драч, Любов Забашта, Володимир Забаштанський, Борислав Степанюк, Ганна Ігнатенко і багато інших. Перед земляками звітують місцеві поети Микола Турківський, Андрій Буренко, Євген Постульга, Олександр Забарний, Ліля Чорненко. Минулого року цей літературно-мистецький клуб відзначив своє двадцятиріччя.

Відродила свою діяльність у ці роки літературна студія Прилуцького педагогічного училища. З неї бере початок літературна стежина поетеси Лариси Слюсак, нині випускниці Київського держуніверситету, члена літературної асоціації «500». Її вірші опубліковані у поетичній антології «Молоде вино» (1995). З цікавими творчими доробками виступали Людмила Гнатенко, Павло Кудлай, Ірина Гладенька та інші.

Новими цікавими творами збагатилася і літературне об'єднання «Сонячні кларнети». Журнал «Дніпро» друкує добірки віршів Андрія Буренка, Євгена Постульги, Олени Шульги. Видавництво «Радянський письменник» видає збірку Олександра Климіші «Магічна сила» (1986) та дві збірки Миколи Турківського «Земні дороги» (1981) і «Литаври літа» (1987). Активно друкуються на сторінках обласної та республіканських газет Катерина Дурас, Володимир Човновий, Василь Охріменко, Григорій Каліш, Ніна Ткаченко, Надія Семенченко. Розширю-

ються творчі зв'язки. Студійці обмінюються «Літературними сторінками» з колезецьким літоб'єднанням ім. В. Нефеліна, яким тоді керував поет Микола Холодний.

У 1988 році в Чернігові було створено школярську літературну студію «Роси», котра діяла при обласній дитячій бібліотеці. Керівник студії поет Василь Струтинський, на той час автор уже трьох книг для дітей, доклав чимало зусиль у роботі зі своїми вихованцями, щоб студія знайшла своє, лише їй притаманне, творче обличчя і своє місце у літературному житті області. Цікавими художніми знахідками відзначалися твори Наталки Мухи, Олени Брезгун, Тетяни Компанець, Ірини Нехаєвської.

Цього ж року на філологічний факультет Київського держуніверситету вступив випускник однієї з чернігівських шкіл Сашко Яровий. Швидко промчали роки навчання в університеті, а згодом і аспірантурі. У 1996 році кандидат філологічних наук, член Співки письменників України поет Олександр Яровий був відзначений літературною премією імені Василя Симоненка.

Тоді ж, у 80-х роках, до Співки письменників України були прийняті прозаїки Іван Сподаренко, уродженець села Стольне Менського району, та Олександр Смоляк, який народився у селі Зміїще Щорського району; поет Станіслав Шевченко, уродженець Ічнянщини; перекладач і критик Олександр Шокало з Варвинщини.

Значною подією у літературному житті області стало проведення у Чернігові 1—2 червня 1990 року наради молодих літераторів. У час масової перебудови, коли політичне, економічне і культурницьке життя зав'язало у багнюці «горбачовських обіцянок», літератори все частіше апелювали до духовності людини, вважаючи, що лише внутрішні сили допоможуть кожному самотвердитися, виявити свої творчі здібності, вберегти духовну цілісність. На нараді пішла відверта, принципова розмова не лише про перспективи розвитку літературного життя, але й про проблеми політичні. Соціально гострими були виступи Сергія Павленка, Віталія Ростального, Олександра Астаф'єва.

Нарада виявила і благословила на творчість великий гурт молодих художньо обдарованих людей. Серед них чернігівські поети Сергій Дзюба, Діана Гірна, Ігор Веноградов, Тамара Кравченко, Віктор Попков, прилучанки Валентина Грибенко та Людмила Друченко, Катерина Дужа та Антоніна Московченко з Козелеччини, Людмила Цимбалюк з Остра, Олексій Крачило з села Чемер, Олена Куліш з Бахмача, Світлана Ткачук із села Киїнка Чернігівського району, Тетяна Череп із Старої Басані Бобровицького району, Олег Мартиненко з Городні. Вперше свою добірку віршів у обласній молодіжній газеті надрукувала п'ятикласниця з Бобровиці Світлана Войтенко. Для більшості дебют на нараді виявився вдалим.

Сьогодні вже видали свої книжки Сергій Дзюба, Катерина Дужа, Валентина Мастерова, Тетяца Череп, на журналістських хлібах працює Світлана Войтенко, озивається піснями поезія Олексія Кричила — та всі вони добре пам'ятають свої витoki.

Значний вплив на формування громадської думки населення Чернігівщини у другій половині 80-х років мала публіцистика, яка здобувала значно більший розголос, аніж твори художні. Політичною гостротою, актуальністю, високим рівнем аргументації відзначалися аналітичні статті Володимира Шкварчука, Сергія Павленка, Василя Чепурного, Петра Антоненка, Владислава Савенка, Олександра Астаф'єва.

Докорінно нові умови й можливості відкрилися перед літературою після проголошення Україною своєї державної незалежності. Літерату-

ра постала перед своїм читачем у повноті імен, без «білих плям» і заборонених зон та тем — національна культура здобула цілісність.

Демократизувався мистецько-художній процес і на Чернігівщині. Без цензурних обмежень та ідеологічного тиску розвивається різножанрова і різностильова література теперішнього дня. З'явилися нові літературні спілки та об'єднання. Так, у 1992 році частина творчої інтелігенції обласного центру об'єдналася у літературну спілку «Чернігів». Головою спілки було обрано прозаїка Михася Ткача. Спілка видає щоквартальний мистецький і громадсько-політичний часопис «Літературний Чернігів».

На початку дев'яностих років літературну палітру Чернігова доповнили нові імена та нові художні твори. Це вірші Надії Галковської, Людмили Пархоменко, Лариси Ткач, Миколи Колишева, Тамари Кравченко, Тетяни Дзюби, Оксани Куценко; оповідання Владислава Савенка, Володимира Соловйова, Сергія Яковенка.

Виникають нові періодичні видання, які велику увагу приділяють відродженню національно-культурницьких цінностей. І серед них чільне місце належить газетам «Сіверщина» та «Просвіта», часопису «Сіверянський літопис».

Відроджується видавнича справа. У Чернігові виходять друком нові книги Станіслава Реп'яха, Василя Буденного, Василя Щербоноса, Віталія Леуса, Олександра Добриці, Петра Куценка, Надії Галковської, Василя Струтинського, Валентини Громової, Сергія Павленка, Миколи Малого; у Ніжині — Павла Сердюка, Андрія Сєдих; у Прилуках — Миколи Турківського, Борислава Степанюка, Віталія Шевченка, Олександра Кліміші; у Борзні — Володимира Сенцовського; у Городні — збірка поезій Олексія Крестініна.

У 1992 році Міністерство України у справах молоді і спорту спільно із Спілкою письменників України оголосили міжнародний конкурс творів молодих українських літераторів «Гранослов». Серед перших переможців конкурсу — вчителька математики з села Риків Козелецького району поетеса Катерина Дужа та журналістка з Мени прозаїк Валентина Мастерова. Видавництво «Український письменник» видало перші книжки наших землячок «Дві волошки» та «Так плакало дерево». У 1993 році переможцем цього конкурсу стає молодий прозаїк зі Щорса Анатолій Томило, автор збірки оповідань «Афган — мій біль». Двічі, у 1994 та 1995 роках, як прозаїк і поет, переможцем конкурсу ставав Олександр Яровий. Того ж року серед переможців цього престижного літературного конкурсу був і чернігівський поет Сергій Дзюба.

Видавництво «Молодь» видає у 1991 році збірку віршів поетеси з Прилук Олени Шульги «Зелений листопад». Важким був шлях цієї жінки до поетичного Олімпу, шлях довжиною у двадцять років. Все траплялося на йому: і «загублені» у редакціях рукописи, і негативна оцінка бундючних літературних чиновників, і розпач, і зневага, і зневага у власному таланті. Проте не писати вона не могла. Прогресувала невиліковна хвороба, кожен написаний вірш завдавав фізичного болю, але біль духовний був ще дошкульнішим. Її книга—це цілюще джерело правди і людської гідності. Секретаріат Спілки письменників України відзначив високий професійний рівень віршів Олени Шульги, і її було прийнято до складу членів Спілки.

У цьому ж, 1993 році, до Спілки письменників України було прийнято поетів Анатолія Шкуліпу з Ніжина та Миколу Холодного з Остра. У наступні роки письменницька Спілка України поповнилася поетами Катериною Дужою (Козелець), Андрієм Деркачем та Сергієм Дзюбою (Чернігів), прозаїками Валентиною Мастеровою (Мена), Станіславом Маринчиком (Ніжин).

На початку 90-х років літературну студію Ніжинського педінституту очолює член Спілки письменників України, кандидат філологічних наук, доцент Олександр Астаф'єв. У ньому надзвичайно гармонійно поєдналися талант поета і літературознавця. Продовжуючи славні традиції студії, він у своїй діяльності всіляко сприяє розширенню загальнохудожнього, жанрового і стильового спектрів творчості студентів-студійців. На сторінках періодичних видань різних рівнів усе частіше з'являються імена молодих поетів гоголівського вузу Анатолія Дністрового, Наталки Арендар, Вікторії Найдьонової, Людмили Гніп, Олени Сафоновой, Христини Ткач, Андрія Іванова, Олександра Пилипця, Олексія Маслова, Олександра Білоуса.

Помітним явищем у мистецькому житті області став вихід колективного поетичного збірника «На пагорбах століть», приуроченого 1000-річчю Ніжина. Цей збірник об'єднав твори більше як сорока поетів, чия доля була зв'язана з цим древнім і одвічно юним містом.

Творчими здобутками множиться у ці роки і земля Прилуччини. Виходять друком поетичні збірки Миколи Турківського «Струни бандури» (1991), «Стодзвони» (1991), «Серця мого чорнобривці» (1992). У співавторстві видають збірку поезій «Пастелі Полісся» (1992) Олександр Забарний та Василь Охріменко. Побачили світ дві книги гумору Олександра Кліміші — «Вечір із сюрпризом» (1991) та «Совість під наркозом» (1996). У 1995 році читач зустрічається із поетичними збірками Ніни Ткаченко «Душа висвічує зорі» та Андрія Буренка «Листопад». Цього ж року виходить книга новел Олександра Забарного «Лелеки не зраджують». Рік 1996 знаменується появою книги поезій Миколи Ткаченка «Стиглих вишень тепло» та поетичного збірника «Першоцвіт», у якому опублікували свої твори понад тридцять поетів Прилуччини. З цікавим творчим доробком у збірнику дебютували Олександр Деркач, Тетяна Кондратюк, Павло Ленець, Ірина Семенюта та інші.

Друга половина 90-х років — це час появи на літературних об'єктах вельми помітної когорти дебютантів, які не потрапили до лещат заідеологізованості, а тому вивільнені від влади загальних ідей і знаходяться в пошуку нових жанрово-стильових форм вираження художньої думки.

У 1994 році недержавне незалежне видавництво «Смолоскип» оголосило конкурс молодих українських літераторів. Головним критерієм конкурсу у визначенні цінності творів була їх оригінальність та художня довершеність. Одним з перших переможців цього престижного змагання став чернігівський поет Сергій Дзюба. У 1995 році вийшла у світ його збірка поезій «Колись я напишу останнього вірша». Переможцями конкурсу наступного року стали: випускник Київського держуніверситету ніжинець Андрій Кокотюха та чернігівська студентка Оксана Куценко. Видавництво «Смолоскип» видало їхні перші книжки.

У творчому пошуку знаходиться літературний гурт студентів Ніжинського педінституту «Друзі Еліота», вірші яких опублікувала газета «Літературна Україна» у січні нинішнього року. Лідер гурту поет, прозаїк Анатолій Дністровий вже має у своєму доробку збірку новел «Люди і речі», він переможець кількох літературних конкурсів.

На шляху творчого зростання Оксана Ніжинець, Ірина Грабова, Сергій Молибoga, Людмила Воронюк, Марія Столярова, Ірина Мосіч, Ольга Радченко, Анатолій Кобищев, Андрій Добровенко, і це далеко не повний перелік молодого літературного поповнення. Творчі пошуки молоді — це свідчення виходу поезії на вищі рівні духовної свободи.

Самобутня говірка півночі Полісся, казково-чарівний фольклор слов'янських народів стали підґрунтям для суцвіття творів, які увійшли

до скарбниці російської культури. На Чернігівщині народилися російські письменники Василь Туманський, Олексій Жемчужников, Михайло Полонський, Давид Золотницький, Яків Захарович, Ілля Авраменко, Варвара Андріанова-Перетц, Лідія Вакулевська, Натан Венгеров, Йосип Горелік, Микола Городицький, Зіновій Давидов, Юлія Доброленська, Галина Древновська, Йосип Кисельов, Йосип Колтунов, Іван Кратт, Марко Максимов, Анатолій Рібаков, Михайло Толкач, Ольга Тризна, Олександр Туницький, Володимир Фоменко.

Сивочолий Чернігів дарував натхнення Володимирі Чивиліхіні, Станіславу Сенькову та ще ряду російських письменників, які працювали у місті над Десною.

Сердечна дружба поєднала долі російських письменників Олександра Твардовського та Олександра Вампілова з нашим земляком, поетом Петром Пиничею. Він закінчив Московський літературний інститут, але як тільки повернувся у рідні краї, потрапив під «опіку» КДБ. По-справжньому самотній поет живе нині у райцентрі Городня.

Рідною стала поліська земля для нащадків старого грузинського князівського роду Кавалерідзе. Потрапивши на Україну ще на початку XVIII століття, спадкоємці цієї славетної династії протягом всього часу свого проживання робили вагомий внесок у розвиток нашої національної культури. Український скульптор, драматург, кінорежисер, сценарист, народний артист УРСР Іван Петрович Кавалерідзе (1887—1978) народився на хуторі Ладанський, тепер село Сильченкове Талалаївського району Чернігівської області. Тут пройшли його дитячі роки. Згодом були роки навчання в Петербурзькій Академії Мистецтв та приватній студії Аронсона в Парижі. Він автор пам'яток княгині Ользі та Григорію Сковороді у Києві, Тарасу Шевченку в Ромнах та Полтаві. За власними сценаріями поставив фільми на Одеській кіностудії: «Злива» («Офорт з історії гайдамаччини»), «Коліївщина» та інші, на Київській кіностудії — «Наталка Полтавка», «Григорій Сковорода» тощо. Він автор п'єс «Вотанів меч», «Перекоп», трагедії-притчі з життя Г. Сковороди — «Григорій і Параскева» (1972). Залишив по собі спогади, уривки з яких друкувалися у журналі «Україна» (1988, № 39—40).

Складними життєвими дорогами водила доля відомого грузинського письменника, кінорежисера та кіноактора Гурама Петріашвілі, автора двадцяти п'яти книг лірики і прози. Неповторна краса Полісся, лагідна тихоплинність красуні Десни стишили болі серця, зачарували поета. Вже кілька років живе він у Чернігові, збагачуючи культуру нашого краю своїм творчим доробком.

Зрозуміло, що наведена у статті градація поколінь досить умовна. Протягом усіх періодів літератори, які мешкають у області, продовжували творити самотній художній літопис Поліського краю. У цих творах оживає і діє традиція, є модерн, є постмодерністські віяння — та всі вони опромінені палкою любов'ю до людини, до рідної землі.

Сіверянська моя земле! Благословенна ти у своїй красі. Не одне покоління митців оспівувало тебе у своїх творах. Ведеш ти свій літературний родовід від віку XI, тож хай і прийдешній, XXI вік, буде для тебе щедрим на таланти.

Література:

1. Самойленко Г. В. Нариси культури Ніжина. Література. — Ніжин, 1995, — С. 65.
2. Ковальчук О. Г. Слово про поета // Літературний Чернігів, 1993, — № 2—3, С. 13.
3. Драпей В. Воскресіння чаю // Сучасність, 1993, № 10. С. 35.
4. Історія української літератури. XX століття. У 2-х кн. Кн. II. ч. 1: Навчальний посібник / За ред. В. Дончика. — К.: Либідь, 1995. — С.38.